

De ontwikkeling van huwelijksstress en externaliserend gedrag in de tijd

De rol van ouderlijke competentiegevoelens

W.M. van Eldik · P. Prinzie · M. Deković · A.D. de Haan

Samenvatting

Deze longitudinale studie onderzocht in welke mate huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag van jongeren zich in samenhang ontwikkelen en in hoeverre ouderlijke competentiebeleving een verklarende rol speelt in deze samenhang. Moeders en vaders van 369 gezinnen (46,1 % jongens, $Mleeftijd_{T1} = 7,7$ jaar) vulden drie maal vragenlijsten in (2001, 2007, 2009). De resultaten lieten allereerst zien dat een sterkere daling van huwelijksstress in de loop van acht jaar samenhangt met een sterkere daling van externaliserend probleemgedrag. Ten tweede werd de mediërende rol van competentiegevoelens niet bevestigd. Ten derde was meer huwelijksstress gerelateerd aan een lagere competentiebeleving en hing, andersom, een lagere competentiebeleving samen met meer huwelijksstress, in de loop van zes jaar. Tot slot was meer externaliserend probleemgedrag gerelateerd aan meer huwelijksstress en een lagere ouderlijke competentiebeleving tijdens de adolescentie. Verbanden waren analoog voor moeders en vaders. Resultaten bevestigen dat gezinsinterventies gericht op het versterken van ouderlijke competentiegevoelens en opvoedgedrag aandacht zouden moeten besteden aan steun en stress in de huwelijksrelatie.

Dit artikel is een bewerking van: Eldik, W. M. van, Prinzie, P., Deković, M., & Haan, A. D. de (2017). Longitudinal associations between marital stress and externalizing behavior: does parental sense of competence mediate processes? *Journal of Family Psychology*, 31, 420–430. <https://doi.org/10.1037/fam0000282>.

W.M. van Eldik, MSc (✉) · Prof. dr. P. Prinzie · Dr. A.D. de Haan
Erasmus Universiteit Rotterdam, Burg. Oudlaan 50, T-gebouw, T16-15, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam, Nederland
e-mail: vaneldik@essb.eur.nl

Prof. dr. M. Deković
Universiteit Utrecht, Utrecht, Nederland

Trefwoorden

huwelijksstress · externaliserend probleemgedrag · ouderlijke competentiebevinding · gezinsprocessen

Co-development of marital stress and children's externalizing behaviour over eight years

The role of the parental sense of competence

Abstract

This longitudinal study examined associations between marital stress and children's externalizing problems, mediation by the parental sense of competence, and the extent to which associations were similar for mothers and fathers. Parents in 369 families (46,1% boys, $M_{ageT1} = 7,70$ years) completed questionnaires at three different time points over an eight-year period (2001, 2007, 2009). Firstly, the results indicated an association between changes in marital stress and changes in externalizing behaviour, confirming the idea of co-development. Secondly, while the mediating role of parental competence was not confirmed, the results showed (1) a bidirectional process between marital stress and parental competence, and (2) two child-driven effects of adolescents' problem behaviour on change in marital stress and parental sense of competence. Overall, similar associations were found for mothers and fathers. The results of this study indicate that family interventions, especially those aimed at enhancing the parental sense of competence, could benefit from paying more attention to the level of support and stress in the interparental relationship.

Keywords

marital stress · externalizing behaviour · parental self-efficacy · family processes

Inleiding

Volgens de gezinssysteemtheorie en de ecologische benadering zijn het zich ontwikkelende kind en het gezinssysteem waarin het kind opgroeit onlosmakelijk met elkaar verbonden (Belsky 1984; Belsky en Jaffee 2006). Binnen dit gezinssysteem speelt de huwelijksrelatie een essentiële rol, in de zin dat die het verdere gezinsfunctioneren beïnvloedt (Cox en Paley 2003). Eerder onderzoek laat verbanden zien tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en het gedrag van kinderen (Cummings en Davies 2011). Echter, weinig studies hebben een longitudinale opzet toegepast en onderzocht hoe de huwelijksrelatie en externaliserend probleemgedrag zich in de loop van langere tijd in samenhang ontwikkelen. Daarom probeert dit onderzoek het inzicht te vergroten in twee belangrijke kwesties. Ten eerste: ontwikkelen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag van kinderen zich in samenhang in acht jaar tijd? Ten tweede: in welke mate kan deze samenhang tussen huwelijksstress en externaliserend gedrag *verklaard worden door* ouderlijke

competentiegevoelens? Tot slot wordt nagegaan of verbanden gelijk zijn voor moeders en vaders.

Huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag vanuit transactioneel perspectief

Wederkerige verbanden tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag

Volgens de gezinssysteemtheorie kan de ontwikkeling van het kind niet begrepen worden zonder wederkerige verbanden tussen het kind en andere kenmerken en subsystemen van het gezinssysteem te beschouwen (Cox en Paley 2003). De huwelijksrelatie wordt vaak gezien als een essentieel subsysteem binnen het gehele gezinssysteem, dat andere personen en subsystemen beïnvloedt (Engfer 1988). Zo kan de huwelijksrelatie een bron van stress zijn, wanneer ouders ontevreden zijn met hun relatie en weinig steun ervaren van hun partner. Volgens de *spill-over*-hypothese kunnen deze stress en daarmee samengaande negatieve emoties overgedragen worden en het welzijn beïnvloeden van andere subsystemen of individuen in het gezin, waaronder het zich ontwikkelende kind (Cox en Paley 2003; Papp et al. 2004; Sturge-Apple et al. 2014). Eerdere studies vonden associaties tussen verschillende aspecten van de huwelijksrelatie (bijv. lage tevredenheid, meer conflicten) en ontwikkelingsuitkomsten zoals gedragsproblemen (Cummings en Davies 2002; Stroud et al. 2015; Teubert en Pinquart 2010) en academische prestaties (Ghazarian en Buehler 2010) tijdens de kindertijd en adolescentie.

In deze studie wordt gekeken naar steun en stress in de huwelijksrelatie in de context van het gezinsleven (Abidin 1995). Waar *co-parenting* gaat over de coördinatie van opvoedtaken en conflict en steun in het gezamenlijk opvoeden van het kind (Feinberg 2003), focussen wij in deze studie op het concept van *huwelijksstress*. Huwelijksstress zoomt in op de kwaliteit van de ouderlijke partnerrelatie (op romantisch, seksueel en emotioneel vlak) in de context van het ouders-zijn (Abidin 1995). Het is belangrijk om dit te onderzoeken, omdat dit subsysteem (de huwelijksrelatie) wordt gezien als essentieel binnen het gehele gezinssysteem en effect heeft boven op de effecten van *co-parenting* (Cox en Paley 2003).

Omgekeerd kan een verhoogde mate van gedragsproblemen van kinderen meer stress geven in de huwelijksrelatie (Broderick 1993). Bell (1968) was een van de eersten die stelde dat kinderen niet alleen beïnvloed worden door hun ouders, maar andersom ook zelf invloed hebben op hun ouders. Toch hebben weinig studies onderzocht in welke mate kinderen problemen in de huwelijksrelatie van hun ouders teweegbrengen. Een onderzoek bij peuters toonde een samenhang aan tussen een slechte adaptatie bij peuters en minder warmte en meer conflicten in de huwelijksrelatie (Belsky en Rovine 1990). Studies die focusten op oudere kinderen, onderzochten vooral het effect van kindgedrag op opvoedingsgedrag (Kerr en Stattin 2003). Niettemin kan verwacht worden dat probleemgedrag van adolescenten meer huwelijksstress opwekt (Ambert 2001), onder andere omdat

jongvolwassenen retrospectief hun adolescentie aanwijzen als de periode waarin zij de negatiefste invloed op de relatie van hun ouders hadden (Ambert 2001).

Huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag in ontwikkelingsperspectief

Naast deze wederzijdse samenhang is het ook belangrijk om mee te nemen dat de huwelijksstress en het probleemgedrag van kinderen geen vaststaande gegevens zijn. Beide zijn aan veranderingen onderhevig en beïnvloeden elkaar voortdurend. Eerder onderzoek liet zien dat externaliserend gedrag over het algemeen afneemt van de kindertijd tot de adolescentie (Prinz et al. 2006). Over het verloop van de huwelijksrelatie is minder bekend, maar er zijn indicaties dat de kwaliteit in de loop van de tijd afneemt en dat veranderingen in de kwaliteit gerelateerd zijn aan veranderingen in bijvoorbeeld de gezinssamenstelling (Umberson et al. 2005). Wat betreft de samenhang in de ontwikkeling van beide bleek dat in drie jaar tijd een toename van huwelijksstress gerelateerd is aan de toename van externaliserende en internaliserende problemen van adolescenten (Cui et al. 2005). Echter, in deze studie werd de mogelijke invloed van kinderen op de huwelijksrelatie niet meegenomen. Een aanwijzing voor de wederkerige associatie komt uit een recent onderzoek van Goldberg en Carlson (2014), die aantoonde dat bij kinderen tussen de drie en vijf jaar steun in de huwelijksrelatie negatief samenhangt met externaliserend probleemgedrag twee jaar later, terwijl externaliserend gedrag van kinderen tussen 5 en 9 jaar negatief samenhangt met steun in de huwelijksrelatie weer twee jaar later. Een ander onderzoek liet zien dat in een periode van twee jaar in de vroege adolescentie, delinquentie en depressie enerzijds en de huwelijksrelatie anderzijds elkaar beïnvloeden (Cui et al. 2007). Dus voorgaande studies hebben dit transactionele perspectief (d.i. wederzijdse beïnvloeding en verandering in de tijd) genegeerd, deels toegepast of een beperkte tijdsperiode onderzocht (Cui et al. 2005, 2007; Goldberg en Carlson 2014). Om de kennis van deze transactionele ontwikkelingsprocessen te vergroten, is het eerste doel van deze studie na te gaan of verandering in de huwelijksrelatie in de loop van acht jaar wederkerig samenhangt met verandering in externaliserend probleemgedrag.

De mediërende rol van ouderlijke competentiebeleving

Deze studie gaat nog een stap verder en beoogt bovendien te verklaren *waarom* huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag gerelateerd zijn, door te onderzoeken of de wederzijdse relatie tussen huwelijksstress en externaliserende gedrag gemedieerd wordt door de ouderlijke competentiebeleving. Ouderlijke competentiebeleving omvat de perceptie van ouders van hun capaciteiten om hun kinderen positief te kunnen beïnvloeden (Slagt et al. 2012). Wij onderzoeken de ouderlijke competentiebeleving als mediërende factor, omdat deze ouderlijke cognitie een centrale rol blijkt te spelen in het functioneren van het kind en het gezin (Coleman en Karraker 1998; Jones en Prinz 2005). Eerder onderzoek heeft laten zien dat de

ouderlijke competentiebeleving een belangrijke voorspeller is voor het emotionele welbevinden van ouders en positief opvoedgedrag, en dat de competentiebeleving (in)direct gerelateerd is aan kindgedrag (Haan et al. 2009; Jones en Prinz 2005; Junttila et al. 2007).

Vaker is opvoedgedrag onderzocht als mechanisme dat de link tussen huwelijksproblemen en probleemgedrag van het kind kan verklaren (Grych en Fincham 2011; Stroud et al. 2015). Het is echter van belang niet alleen op het opvoedgedrag te focussen, maar ook ouderlijke cognities te kennen, omdat juist die een belangrijke focus in gezinsinterventies kunnen krijgen (Baden 2012; Deković et al. 2010; Papp et al. 2004). In recente interventiestudies bleek dat het verbeteren van de ouderlijke competentiebeleving bij moeders gerelateerd is aan positiever opvoedgedrag (Deković et al. 2012; Mouton en Roskam 2015). In deze studie gaan we na of de ouderlijke competentiebeleving een mediërende rol speelt tussen huwelijksstress en probleemgedrag van kinderen. Dat zou betekenen dat de ouderlijke competentiebeleving meer aandacht zou moeten krijgen in gezinsinterventies. Dat individuele psychosociale aspecten van ouders een rol kunnen spelen in de processen tussen de huwelijksrelatie en kindontwikkeling, bleek ook uit eerdere studies waarin de rol van ouderlijke depressieve symptomen werd getoetst (Kouros et al. 2014; Papp et al. 2004).

Competentiegevoelens als mediërende factor in de relatie van huwelijksstress en probleemgedrag

Specifiek verwachten we twee mediatieprocessen. Allereerst verwachten we dat ouderlijke competentiegevoelens het verband tussen huwelijksstress en later externaliserend gedrag kunnen verklaren. Dit betekent dat we verwachten dat meer huwelijksstress samenhangt met een lagere ouderlijke competentiebeleving, die vervolgens gerelateerd is aan meer probleemgedrag (huwelijksstress → competentiegevoelens → probleemgedrag). Het eerste deel van dit mediatieproces (huwelijksstress → competentiegevoelens) wordt ondersteund door Bandura's zelfeffectiviteits (*self-efficacy*) -theorie (1994). Deze theorie stelt dat competentiegevoelens onder andere gevormd worden door omgevingsfactoren, zoals personen waarmee een hechte relatie wordt onderhouden. Omdat in eerder onderzoek naar voren is gekomen dat sociale steun een voorspeller is van ouderlijke competentiegevoelens (Merrifield en Gamble 2013), kan verwacht worden dat ook de huwelijksrelatie een belangrijke bron van steun is (Belsky 1984). Uit eerder onderzoek bleek dat ervaren partner-steun (Suzuki 2010), tevredenheid over de ouderlijke partnerrelatie (Kwok et al. 2013) en vertrouwen in en betrokkenheid bij de huwelijksrelatie (Merrifield en Gamble 2013) bijdragen aan de ouderlijke competentiebeleving. Hierom kan worden verwacht dat meer huwelijksstress gerelateerd zal zijn aan een lagere ouderlijke competentiebeleving.

In het tweede deel van dit proces (competentiegevoelens → probleemgedrag) kan verwacht worden dat een lagere ouderlijke competentiebeleving samenhangt met meer externaliserend probleemgedrag. Kinderen zullen met dergelijk gedrag reageren op de vertwijfeling of frustraties van ouders met een lagere competentie-

beleving (Belsky 1984; Jones en Prinz 2005). Deze directe associatie is in eerder crosssectioneel (Bogenschneider et al. 1997; Slagt et al. 2012) en longitudinaal onderzoek aangetoond (Dumka et al. 2010).

Competentiegevoelens als mediërende factor in de relatie van probleemgedrag en huwelijksstress

Als tweede mediatieproces verwachten we dat ouderlijke competentiegevoelens kunnen verklaren waarom externaliserend gedrag gerelateerd is aan latere huwelijksstress. Dit betekent dat we verwachten dat meer externaliserend gedrag samenhangt met een lagere ouderlijke competentiebeleving, die vervolgens gerelateerd is aan meer huwelijksstress (probleemgedrag → competentiegevoelens → huwelijksstress).

In het eerste deel van dit mediatieproces (probleemgedrag → competentiegevoelens) wordt verwacht dat ‘lastig’ gedrag van kinderen ouders doet twijfelen aan hun ouderlijke competenties. Dit gebeurt wanneer zij het probleemgedrag bijvoorbeeld interpreteren als het gevolg van ondermaats opvoedgedrag. Deze associatie is in eerder onderzoek voor zowel moeders als vaders gevonden (Haan et al. 2013; Jones en Prinz 2005; Slagt et al. 2012), hoewel een andere studie deze relatie alleen voor moeders heeft bevestigd (Murdock 2013). Een recent onderzoek liet zien dat dit kindgestuurde proces alleen plaatsvindt tijdens de late adolescentie en niet tijdens de vroege adolescentie (Glatz en Buchanan 2015). Daarom verwachten we een negatieve associatie tussen externaliserend gedrag en ouderlijke competentiebeleving, die wellicht sterker is tijdens de adolescentie.

Wat betreft het tweede deel van dit mediatieproces (competentiegevoelens → huwelijksstress) suggereren de principes van de gezinssysteemtheorie een link tussen competentiegevoelens in het ouderdomein en de huwelijksrelatie (Cox en Paley 2003; Moore en Buehler 2011). Vanuit dit perspectief kan verwacht worden dat de negatieve emoties en cognities die gepaard gaan met een lager gevoel van ouderlijke competentiebeleving in het dagelijks leven, overgedragen worden in het ouderlijke subsysteem en daar resulteren in meer onenigheid of discussies en minder ervaren steun en tevredenheid (Bandura 1994; Cox en Paley 2003). Eerder onderzoek liet inderdaad een associatie zien tussen een lagere ouderlijke competentiebeleving en een lagere huwelijksstevredenheid (Kwan et al. 2015) en een hogere kans op echtscheiding (Moore en Buehler 2011). Daarentegen bleken ouderlijke competentiegevoelens niet gerelateerd te zijn aan huwelijksstevredenheid in een steekproef van huisvaders (Rochlen et al. 2008). Samenvattend verwachten we twee mediatieprocessen waarmee ouderlijke competentiegevoelens de wederzijdse samenhang tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag kunnen verklaren: (1) huwelijksstress → competentiegevoelens → probleemgedrag en (2) probleemgedrag → competentiegevoelens → huwelijksstress.

Methode

Procedure en deelnemers

Deze studie is onderdeel van de Vlaamse Studie over Opvoeden, Persoonlijkheid en Ontwikkeling (Prinzie et al. 2003). In 1999 werd een aselechte, proportioneel gestratificeerde steekproef van kinderen geselecteerd (op basis van leeftijd, geslacht, onderwijsnet en provincie) als een representatieve afspiegeling van de Vlaamse bevolking. Binnen reguliere scholen die medewerking verleenden, werden uit iedere leeftijdsgroep (vier-, vijf-, zes- en zevenjarigen) 200 ouders met de Belgische nationaliteit schriftelijk uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek ($N=800$); hiervan stemden 674 gezinnen in met deelname.

Voor deze studie werd gebruikgemaakt van data van de derde (T1:2001), vijfde (T2:2007) en zesde meting (T3:2009), omdat deze metingen de relevante instrumenten bevatten. Gezien de interesse in verandering in de constructen in de tijd includeerden we informanten met complete rapportages op T1 en ten minste één ander tijdstip. Bovendien maakten, om onze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, alleen intacte gezinnen deel uit van deze studie (ouders kunnen gehuwd of samenwonend zijn, in alle gevallen wordt over huwelijksstress gesproken in deze studie). De uiteindelijke onderzoeksgroep bestond uit 369 gezinnen met een kind tussen de zes en tien jaar oud op T1 ($M=7$ jaar 8 maanden, $SD=1$ jaar, 2 maanden, 46,1% jongens). Van deze gezinnen participeerden 368 moeders en 354 vaders op T1, 360 moeders en 346 vaders op T2, en 364 moeders en 349 vaders op T3. De gemiddelde leeftijd op T1 was voor moeders 36,64 jaar ($SD=3,50$) en voor vaders 38,61 jaar ($SD=3,85$). Het opleidingsniveau was voor moeders en vaders, respectievelijk: basisonderwijs (0,7%, 2,7%), voortgezet onderwijs (33,9%, 40,6%), hoger niet-universitair onderwijs (49,7%, 34,5%) en universitair onderwijs (15,8%, 22,2%).

In totaal misten er 2,27% en 2,35% van de waarden voor moeders en vaders. Deze missende waarden waren voor beide ouders compleet willekeurig (moeders: $\chi^2(46)=6,64$, $p>0,999$, vaders: $\chi^2(59)=17,40$, $p>0,999$). Daarom werd de methode *full information maximum likelihood* in Mplus gebruikt om optimaal gebruik van de data te kunnen maken (Kaplan 2000).

Meetinstrumenten

Moeders en vaders rapporteerden op drie tijdstipmomenten over hun huwelijksstress, het externaliserende probleemgedrag van hun kind en hun ouderlijke competentiebeleving. Alle variabelen waren betrouwbaar (zie tab. 1).

Huwelijksstress

Huwelijksstress werd gemeten met de subschaal van de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI: Abidin 1995; Brock et al. 1992). Deze schaal bestaat uit

zeven items (bijv. ‘Het opvoeden van dit kind heeft in de relatie met mijn partner meer problemen veroorzaakt dan ik had verwacht’). Ouders gaven op een zespunts likertschaal aan in welke mate ze stress ervoeren in hun huwelijksrelatie (1 = *helemaal mee oneens* tot 6 = *helemaal mee eens*). Er werden gemiddelde schaalscores gebruikt, waarbij hogere scores wezen op meer huwelijksstress.

Externaliserend probleemgedrag

Externaliserend probleemgedrag van het kind werd gemeten met de *Child Behavior Checklist* (CBCL; Achenbach 1991; Verhulst et al. 1996). Het brede-bandsyndroom externaliserend probleemgedrag werd gebruikt, bestaande uit 35 items die agressief en delinquent gedrag meten (o.a. vechten, liegen, gebruik van alcohol en drugs). Antwoordcategorieën waren 0 = *helemaal niet van toepassing*, 1 = *een beetje of soms van toepassing* en 2 = *duidelijk of vaak van toepassing*, en er werd gebruikgemaakt van somscores.

Ouderlijke competentiebeleving

Gevoelens van ouderlijke competentie werden gemeten met de subschaal van de NOSI (Abidin 1995; Brock et al. 1992). Deze schaal bestaat uit 13 items (bijv. ‘Ik merk dat ik niet zo goed in staat ben voor mijn kind te zorgen als ik dacht’). Ouders gaven op een zespunts likertschaal aan in welke mate zij het gevoel hadden de ontwikkeling van hun kind positief te kunnen beïnvloeden (1 = *helemaal mee oneens* tot 6 = *helemaal mee eens*). Er werden gemiddelde schaalscores gebruikt, waarbij hogere scores wezen op een hogere competentiebeleving.

Statistische analyses

Alle analyses werden uitgevoerd in Mplus versie 7 (Muthén en Muthén 2012). Moeder- en vadersrapportages werden afzonderlijk gebruikt in de analyses. Met behulp van een multi-groep-analyse werden de structurele modellen tegelijkertijd getoetst voor moeders en vaders. Met behulp van chi-kwadraat-verschiltoetsen werd getoetst of verbanden gelijk waren voor moeders en vaders.

Het eerste onderzoeksdoel, de samenhang tussen de ontwikkeling van huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag, werd getoetst met een bivariaat latent groei-model (BLGM). Omdat de validiteit van het BLGM sterk afhankelijk is van de juiste specificatie van de groei in individuele constructen, werden voor huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag eerst afzonderlijke lineaire en niet-lineaire univariate groei-modellen gespecificeerd. Het voordeel van deze modellen is dat de nadruk ligt op intra-individuele verschillen (variantie) in het gemiddelde initiële niveau (*intercept*) van deze constructen en de gemiddelde individuele verandering in de tijd (*de groeifactor*). Vervolgens werden in het BLGM deze twee univariate modellen aan elkaar gerelateerd, door associaties tussen de intercepten en hellingen van de twee constructen te toetsen. De associatie tussen de twee hel-

lingen geeft inzicht in het verband tussen de verandering van de twee constructen over een periode van acht jaar.

Het tweede onderzoeksdoel, de rol van ouderlijke competentiebeleving, werd getoetst met een cross-lagged panelanalyse. Het basismodel bestond uit stabiliteitspaden voor de variabelen (d.w.z. bijv. pad van huwelijksstress T1 naar huwelijksstress T2, etc.), en correlaties (d.w.z. tussen de verschillende variabelen op elk tijdsmoment, bijv. tussen huwelijksstress T1 en externaliserend probleemgedrag T1) en cross-lagged paden tussen alle variabelen (d.w.z. paden van de ene variabele [bijv. huwelijksstress] op T1 naar de andere variabelen op T2 [bijv. externaliserend probleemgedrag]) en vice versa. De paden van huwelijksstress T1 en T2 en externaliserend gedrag T1 en T2 naar ouderlijke competentiebeleving T2 en T3 respectievelijk, en andersom, vormden de test van de verwachte mediatieprocessen. Daarnaast hebben we getoetst of de resultaten replicerbaar waren met de partnerrapportages van externaliserend gedrag. Specificaties van deze procedure en resultaten kunnen opgevraagd worden bij de eerste auteur.

Om de fit van de modellen te bepalen werden verschillende indicatoren gebruikt (Byrne 2012): het relatieve chi-kwadraat, de Comparative Fit Index (CFI), de Tucker Lewis Index (TLI) en de Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA). Verschillende modellen werden vergeleken met behulp van de chi-kwadraat-verschiltoets met de Satorra-Bentler-schaalcorrectie.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In tab. 1 staan de beschrijvende statistieken voor moeders en vaders en de resultaten van de gepaarde t-toetsen. De resultaten lieten zien dat moeders significant meer huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag rapporteerden dan vaders op T1 en T3, maar niet op T2. De ouderlijke competentiebeleving was ongeveer gelijk voor moeders en vaders. In tab. 2 zijn de correlaties tussen de constructen weergegeven (op de diagonaal de correlaties tussen moeder- en vaderrapporteringen). Zowel op basis van de moeder- als de vaderrapporteringen werd er een positieve samenhang gevonden tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag. Ook rapporteerden ouders die hoger scoorden op ouderlijke competentiebeleving relatief minder huwelijksstress en minder externaliserend probleemgedrag.

De samenhang in ontwikkeling tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag

Uit de resultaten van de univariate groei modellen bleek dat wat betreft huwelijksstress voor moeders een lineair groei model en voor vaders een niet-lineair groei model de data het best beschreef. De groeifactoren lieten zien dat de ervaren huwelijksstress gemiddeld stabiel bleef over de periode van acht jaar, en dat voor

Tabel 1 Beschrijvende statistieken van de onderzoeksvariabelen en verschiltoetsen tussen moeder- en vader rapporteringen

	moeders		vaders		verschiltoets
	M (SD)	α	M (SD)	α	
1. huwelijksstress T1	2,00 (0,84)	0,85	1,83 (0,73)	0,73	$t(350)=3,44$, $p=0,001$, $d=0,19$
2. huwelijksstress T2	1,98 (0,83)	0,80	1,90 (0,82)	0,83	$t(343)=1,08$, $p=0,283$
3. huwelijksstress T3	2,00 (0,86)	0,80	1,87 (0,77)	0,80	$t(345)=2,34$, $p=0,020$, $d=0,13$
4. externaliserend T1	6,34 (6,07)	0,88	5,45 (5,02)	0,84	$t(352)=3,42$, $p=0,001$, $d=0,15$
5. externaliserend T2	5,01 (5,00)	0,87	4,65 (4,93)	0,85	$t(343)=1,24$, $p=0,217$
6. externaliserend T3	5,21 (5,44)	0,87	4,76 (4,92)	0,85	$t(342)=1,99$, $p=0,048$, $d=0,10$
7. competentiebeleving T1	5,22 (0,64)	0,77	5,29 (0,61)	0,86	$t(350)=1,55$, $p=0,123$
8. competentiebeleving T2	5,09 (0,71)	0,89	5,17 (0,66)	0,87	$t(343)=1,70$, $p=0,090$
9. competentiebeleving T3	5,07 (0,66)	0,85	5,10 (0,68)	0,88	$t(345)=1,70$, $p=0,726$

beide ouders (moeders: $\mu_{\text{beginwaarde}}=1,99$, $\sigma^2_{\text{beginwaarde}}=0,52$, $\mu_{\text{groefactor}}=-0,01$, $\sigma^2_{\text{groefactor}}=0,41$; vaders: $\mu_{\text{beginwaarde}}=1,83$, $\sigma^2_{\text{beginwaarde}}=0,34$, $\mu_{\text{groefactor}}=0,04$, $\sigma^2_{\text{groefactor}}=0,10$), modelfit: $\chi^2/df=0,75$, $CFI=1,00$, $TLI=1,00$, $RMSEA$ (90%CI)=0,000 (0,000–0,063). Voor externaliserend probleemgedrag van kinderen beschreef een lineair groei-model de data het best voor beide ouders. De resultaten lieten zien dat externaliserend probleemgedrag gemiddeld afnam ($\mu_{\text{beginwaarde}}=5,84$, $\sigma^2_{\text{beginwaarde}}=21,57$, $\mu_{\text{groefactor}}=-1,26$, $\sigma^2_{\text{groefactor}}=19,03$), modelfit: $\chi^2/df=1,57$, $CFI=0,974$, $TLI=0,986$, $RMSEA$ (90%CI)=0,040 (0,000–0,074).

Het bivariate multi-groep-model liet een goede modelfit zien ($\chi^2/df=1,54$, $CFI=0,988$, $TLI=0,983$, $RMSEA$ (90%CI)=0,039 (0,000–0,064)). De resultaten bevestigden onze verwachting en lieten een significant en positief verband zien tussen verandering in huwelijksstress en verandering in externaliserend probleemgedrag voor zowel moeders ($r=0,38$, $p=0,009$) als vaders ($r=0,41$, $p=0,034$). Dit verband geeft aan dat binnen gezinnen een relatief sterkere daling van huwelijksstress, in acht jaar tijd, samenging met een relatief sterkere daling in externaliserend probleemgedrag, en andersom.

De mediërende rol van ouderlijke competentiebeleving

Het basis-multi-groep-model (fig. 1) had geen acceptabele fit ($\chi^2/df=7,61$, $CFI=0,933$, $TLI=0,756$, $RMSEA$ (90%CI)=0,135 (0,115–0,157)). Gebaseerd

Tabel 2 Pearsons correlaties tussen de onderzoeksvariabelen

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. huwelijksstress T1	0,50	0,42	0,57	0,32	0,18	0,22	-0,54	-0,34	-0,39
2. huwelijksstress T2	0,61	0,44	0,64	0,23	0,31	0,25	-0,31	-0,63	-0,46
3. huwelijksstress T3	0,57	0,74	0,46	0,24	0,30	0,36	-0,36	-0,44	-0,58
4. externaliserend T1	0,39	0,27	0,27	0,67	0,47	0,47	-0,35	-0,26	-0,23
5. externaliserend T2	0,31	0,34	0,31	0,60	0,67	0,65	-0,17	-0,32	-0,27
6. externaliserend T3	0,25	0,25	0,30	0,46	0,62	0,61	-0,22	-0,24	-0,34
7. competentiebeleving T1	-0,51	-0,39	-0,33	-0,48	-0,33	-0,27	0,36	0,58	0,59
8. competentiebeleving T2	-0,39	-0,57	-0,51	-0,33	-0,44	-0,39	0,58	0,37	0,68
9. competentiebeleving T3	-0,37	-0,43	-0,55	-0,35	-0,38	-0,52	0,51	0,69	0,24

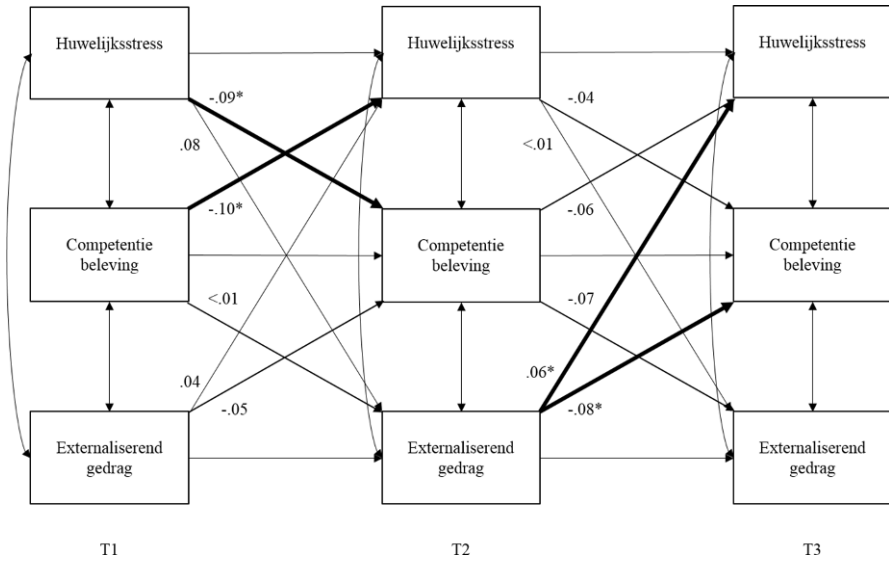
Waarden voor moeders zijn weergegeven beneden de diagonaal; waarden voor vaders boven de diagonaal. Op de diagonaal zijn correlaties tussen moeder- en vadersrapporteringen weergegeven. Alle correlaties zijn significant ($p < 0,001$).

op de modificatie-indices leidde het toevoegen van stabiliteitspaden van T1 naar T3 in het vader-model tot een betere fit ($\chi^2/df = 2,59$, $CFI = 0,987$, $TLI = 0,941$, $RMSEA$ (90%CI) = 0,066 (0,041–0,092)). Vervolgens werd de fit niet minder bij het gelijkstellen van de padcoëfficiënten tussen moeders en vaders ($\chi^2/df = 1,86$, $CFI = 0,987$, $TLI = 0,986$, $RMSEA$ (90%CI) = 0,049 (0,027–0,070)). Dit betekent dat dezelfde verbanden werden gevonden voor beide ouders.

De resultaten lieten zien dat, op elk meetmoment, huwelijksstress en externaliserend gedrag positief met elkaar correleerden ($r_1 = 0,39$, $r_2 = 0,19$, $r_3 = 0,13$), huwelijksstress en ouderlijke competentiebeleving negatief met elkaar correleerden ($r_1 = -0,51$, $r_2 = -0,46$, $r_3 = -0,36$) en externaliserend gedrag en ouderlijke competentiebeleving negatief met elkaar correleerden ($r_1 = -0,48$, $r_2 = -0,39$, $r_3 = -0,36$). Bovendien waren alle constructen relatief stabiel in de tijd ($\beta = 0,38$ – $0,68$). De stabiliteitspaden voor vaders over een periode van acht jaar waren voor huwelijksstress 0,32, voor externaliserend gedrag 0,21 en voor ouderlijke competentiebeleving 0,28.

Wat betreft de directe paden tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag toonden de resultaten dat meer externaliserend probleemgedrag op T2 samenhang met een hoger niveau van huwelijksstress ervaren door ouders zes jaar later (T3). Ditzelfde pad was niet significant van T1 naar T2. Bovendien waren er geen directe verbanden van huwelijksstress op T1 en T2 met externaliserend probleemgedrag op T2 en T3, respectievelijk (fig. 1).

Wat betreft de rol van ouderlijke competentiegevoelens lieten de resultaten niet de verwachte mediatiepaden zien en bleken de totale indirecte effecten niet significant (voor huwelijksstress T1 → competentiebeleving T2 → probleemgedrag T3; $b = 0,08$, $SE = 0,06$, $p = 0,175$, $\beta < 0,01$, voor probleemgedrag T1 → competentiebeleving T2 → huwelijksstress T3; $b < 0,01$, $SE < 0,01$, $p = 0,337$, $\beta = 0,01$). De resultaten lieten wel een wederkerig proces zien tussen huwelijksstress en ou-

Figuur 1 Resultaten van het CLPM. *Noot.* Gestandaardiseerde coëfficiënten (bèta) zijn gerapporteerd

derlijke competentiebeleving. Ouders die op T1 meer huwelijksstress ervoeren, voelden zich minder competent op T2, en ouders die zich minder competent voelden op T1 ervoeren meer huwelijksstress op T2 (fig. 1). Tot slot toonden de resultaten dat ouders zich twee jaar later minder competent voelden (T3) wanneer kinderen op T2 meer externaliserend probleemgedrag vertoonden.

Discussie

In dit onderzoek werd de samenhang tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag van kinderen en de mediërende rol van ouderlijke competentiebeleving bij moeder en vaders onderzocht over een periode van acht jaar. De resultaten van dit onderzoek toonden aan dat huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag zich gezamenlijk ontwikkelden in de tijd. Daarnaast bleek de ouderlijke competentiebeleving de samenhang tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag niet te verklaren. Dezelfde verbanden werden gevonden voor beide ouders.

De gezamenlijke ontwikkeling van huwelijksstress en externaliserend gedrag

Ten eerste vergroot deze studie de kennis over de samenhang tussen stress in de huwelijksrelatie en probleemgedrag van kinderen. In de lijn der verwachting ont-

wikkelden huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag zich in samenhang gedurende de acht jaar. In gezinnen waar externaliserend probleemgedrag sterker afnam, nam de mate van huwelijksstress ook sterker af, en andersom. In gezinnen waar probleemgedrag relatief minder afnam, nam ook de mate van huwelijksstress relatief minder af, en andersom. Dit is empirisch bewijs voor een parallel proces: wanneer de mate van externaliserend probleemgedrag verandert, ontwikkelt de mate van huwelijksstress in dezelfde richting mee, en andersom. Dit resultaat is consistent met de literatuur over gezinssystemen, omdat het laat zien dat binnen het gezinssysteem verschillende subsystemen en personen veranderlijk zijn, zich aan elkaar aanpassen en afhankelijk zijn van elkaar (Belsky en Jaffee 2006; Haan et al. 2012). Bovendien ondersteunt dit resultaat het belang van aandacht voor de rol van de huwelijksrelatie in de jeugdzorg.

De rol van de ouderlijke competentiebeleving

Het tweede onderzoeksdoel was het toetsen van de rol van ouderlijke competentiebeleving in de samenhang tussen huwelijksstress en externaliserend gedrag. Tegen de verwachtingen in kan de relatie tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag niet verklaard worden door ouderlijke competentiebeleving. Gebaseerd op de literatuur over de associatie tussen ouderlijke competentiegevoelens en opvoedgedrag (Haan et al. 2009; Jones en Prinz 2005; Sanders en Woolley 2005) is het mogelijk dat er in plaats van deze directe mediërende rol sprake is van een dubbel mediatieproces. Ouderlijke competentiegevoelens zouden dan een mediërende rol spelen in de associatie tussen huwelijksstress en opvoedgedrag, en vervolgens zou opvoedgedrag het verklarende mechanisme vormen voor de associatie tussen ouderlijke competentiegevoelens en externaliserend probleemgedrag. Bovendien beschrijft Bandura's zelfeffectiviteitstheorie dat de associatie tussen ouderlijke competentiegevoelens en opvoedgedrag wederzijds is (Bandura 1994; bijv. Glatz en Buchanan 2015) en zou deze dubbele mediatie ook het verband tussen probleemgedrag van kinderen en de huwelijksrelatie kunnen verklaren. Vervolgonderzoek zou hierin meer inzicht kunnen geven.

De resultaten leverden ook andere nieuwe inzichten op over transactionele gezinsprocessen. Zo werd er een wederkerige associatie gevonden tussen huwelijksstress en ouderlijke competentiegevoelens over een tijdsperiode van zes jaar. Moeders en vaders die meer huwelijksstress tijdens de kindertijd van hun kinderen ervoeren, voelden zich relatief minder competent als ouder tijdens hun vroege adolescentie. Dit suggereert dat de huwelijksrelatie een belangrijke bron van ouderlijke competentiegevoelens vormt. Wanneer ouders minder steun ervaren van of meer discussies hebben met hun partner, voelen zij zich later minder in staat om de ontwikkeling van hun kind positief te beïnvloeden en beslissingen te nemen in hun ouderrol. Dit sluit aan bij eerder crosssectioneel onderzoek (Kwok et al. 2013; Merrifield en Gamble 2013; Suzuki 2010), en hiermee vergroot deze studie de huidige kennis door te laten zien dat huwelijksstress ook verandering in de ou-

derlijke competentiebeleving over een periode van zes jaar voorspelt, zowel voor vaders als voor moeders.

Andersom waren ouderlijke competentiegevoelens in de kindertijd gerelateerd aan ervaren stress en steun in de huwelijksrelatie later in de tijd. Dit sluit aan bij eerder crosssectioneel onderzoek dat eenzelfde associatie liet zien voor tevredenheid over de huwelijksrelatie (Kwan et al. 2015; Rochlen et al. 2008). Dat dit proces ook in de de tijd speelt, is een belangrijke bevinding uit deze studie. Deze relatie zou mogelijk verklaard kunnen worden met de spill-overhypothese uit de gezinssysteemtheorie (Cox en Paley 2003). Ouders met lagere competentiegevoelens ervaren meer negatieve emoties en meer onzekerheid in de opvoedingssituatie en brengen deze mee (*spill-over*) in de relatie met hun partner en co-ouder, waar dit tot meer discussie en negatieve emoties kan leiden. Dit wederkerige proces ondersteunt de principes van de gezinssysteemtheorie en geeft inzicht in associaties tussen individuele ouderlijke competentiebeleving en het bredere gezinsfunctioneren (Jones en Prinz 2005). Dit inzicht is belangrijk voor interventies die zich richten op het verbeteren van opvoedgedrag door de ouderlijke competentiebeleving te verhogen (Deković et al. 2012, 2010). Deze resultaten suggereren dat het betrekken van het huwelijkssysteem in deze interventies kan leiden tot verhoogde effectiviteit.

Ook werden er kindgestuurde effecten gevonden, waarbij meer externaliserend probleemgedrag van kinderen in de vroege adolescentie gerelateerd was aan zowel meer huwelijksstress als een lagere ouderlijke competentiebeleving twee jaar later. Allereerst komen deze bevindingen overeen met eerder empirisch onderzoek dat liet zien dat externaliserend probleemgedrag van kinderen in de tijd gerelateerd is aan de huwelijksrelatie en ouderlijke competentiebeleving (bijv. Cui et al. 2007; Haan et al. 2013; Jones en Prinz 2005; Slagt et al. 2012). Dat dit effect niet aanwezig is in de kindertijd, maar pas in de adolescentie, sluit aan bij literatuur die stelt dat de invloed van kinderen op hun ouders toeneemt naarmate de kinderen ouder worden (Slagt et al. 2012). Bovendien sluiten deze resultaten aan bij principes van de gezinssysteemtheorie. Ze bevestigen dat veranderingen in het gedrag van het kind belangrijk kunnen zijn voor veranderingen in de individuele ouder en het huwelijkssysteem (Cox en Paley 2003). Succesvolle interventies zouden bewustmaking van deze wederkerige processen in hun programma moeten betrekken.

Sterkte punten en beperkingen

Deze studie draagt op verschillende manieren bij aan de literatuur over gezinsprocessen. Ten eerste door te focussen op de samenhang tussen verandering in huwelijksstress en externaliserend gedrag. Het laat zien dat intra-individuele veranderingen in huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag van kinderen aan elkaar gerelateerd zijn over een periode van acht jaar. Deze focus op ontwikkeling en veranderlijkheid doet recht aan de dynamiek van het gezinssysteem. Ten tweede

wordt de participatie van zowel moeders als vaders als belangrijke bijdrage aan de literatuur gezien (Lamb 2004).

Naast deze vernieuwende inzichten zijn er ook enkele methodologische beperkingen aan te wijzen. Ten eerste maakt dit onderzoek vanwege de grote onderzoeksgroep alleen gebruik van vragenlijsten. Een combinatie van verschillende methoden, zoals observaties of dagboekmethoden, zou de validiteit en betrouwbaarheid van de resultaten kunnen vergroten. Daarbij komt dat er alleen ouder-rapportages zijn gebruikt, omdat de kinderen op de eerste meting te jong waren om hun eigen gedrag te rapporteren en competentiebeleving een intra-individueel proces is, en daarmee het best gemeten wordt door zelfrapportages. Hoewel de relatief grote tijdsintervallen het effect van informantbias minimaliseren en er gecontroleerd is of resultaten replicerbaar waren in een multi-informant-model, moeten de resultaten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Tot slot kunnen er, hoewel het onderzoeksdesign longitudinaal is en de volgorde in variabelen overeenkomt met de voorgestelde richtingen van effecten, geen concrete uitspraken over causaliteit worden gedaan. De resultaten kunnen namelijk verstoord zijn door derde variabelen, zoals de gezondheid van de ouders en andere indicatoren van het functioneren van het kind (bijv. internaliserende en academische problemen).

Conclusie

Concluderend geeft deze studie drie belangrijke nieuwe inzichten in de longitudinale samenhang tussen huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag van kinderen. Ten eerste bevestigen de resultaten een gezamenlijke ontwikkeling van huwelijksstress en externaliserend probleemgedrag. Ten tweede zouden gezinsinterventies gericht op het versterken van ouderlijke competentiegevoelens en opvoedgedrag rekening moeten houden met het niveau van steun en stress in de ouderlijke partnerrelatie. Ten derde lieten de resultaten zien dat probleemgedrag van adolescenten belangrijk is voor veranderingen in huwelijksstress en de ouderlijke competentiebeleving. Bovendien heeft dit onderzoek laten zien dat processen analoog zijn voor moeders en vaders.

Literatuur

- Abidin, R. R. (1995). *The parenting stress index professional manual*. Odessa: Psychological Assessment Resources.
- Achenbach, T. M. (1991). *Child behavior checklist/4–18*. Burlington: University of Vermont.
- Ambert, A. (2001). *The effect of children on parents* (2e druk). New York: Routledge.
- Baden, R. E. (2012). *Daily spillover in conflict from the marital relationship to the parent-child relationship: the moderating role of attributes associated with parent emotion-related regulation*. Unpublished doctoral dissertation, University of Alabama, Tuscaloosa, Alabama.
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (red.), *Encyclopedia of human behavior* (pag. 71–81). New York: Academic Press.
- Bell, R. Q. (1968). A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, 75, 81–95. <https://doi.org/10.1037/h0025583>.

- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: a process model. *Child Development*, 55, 83–96. <https://doi.org/10.2307/1129836>.
- Belsky, J., & Jaffee, S.R. (2006). The multiple determinants of parenting. In D. Cicchetti & D. Cohen (red.), *Developmental psychopathology: risk, disorder, and adaptation* (pag. 38–85). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Belsky, J., & Rovine, M. (1990). Patterns of marital change across the transition to parenthood: pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and Family*, 52, 5–19. <https://doi.org/10.2307/352833>.
- Bogensneider, K., Small, S. A., & Tsay, J. C. (1997). Child, parent, and contextual influences on perceived parenting competence among parents of adolescents. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 345–362. <https://doi.org/10.2307/353475>.
- Brock, A. J. L. L. de, Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). *NOSI: Nijmeegse Ouderlijke Stress Index*. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Broderick, C. B. (1993). *Understanding family process: basics of family systems theory*. Newbury Park: SAGE.
- Byrne, B. M. (2012). *Structural equation modeling with Mplus: basic concepts, applications, and programming*. New York: Routledge.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: findings and future applications. *Developmental Review*, 18, 47–85. <https://doi.org/10.1006/drev.1997.0448>.
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 193–196. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.5.812>.
- Cui, M., Conger, R. D., & Lorenz, F. O. (2005). Predicting change in adolescent adjustment from change in marital problems. *Developmental Psychology*, 41, 812–823. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.5.812>.
- Cui, M., Donnellan, M. B., & Conger, R. D. (2007). Reciprocal influences between parent's marital problems and adolescent internalizing and externalizing behavior. *Developmental Psychology*, 43, 1544–1552. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.6.1544>.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 31–63. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00003>.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2011). *Marital conflict and children: an emotional security perspective*. New York: Guilford.
- Deković, M., Asscher, J. J., Hermanns, J., Reitz, E., Prinzie, P., & Akker, A. L. van den (2010). Tracing changes in families who participated in the home-start parenting program: parental sense of competence as mechanism of change. *Prevention Science*, 11, 263–274. <https://doi.org/10.1007/s1121-009-0166-5>.
- Deković, M., Asscher, J. J., Manders, W. A., Prins, P. J., & Laan, P. van der (2012). Within-intervention change: mediators of intervention effects during multisystemic therapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 80, 574–587. <https://doi.org/10.1037/a0028482>.
- Dumka, L. E., Gonzales, N. A., Wheeler, L. A., & Millsap, R. E. (2010). Parenting self-efficacy and parenting practices over time in Mexican American families. *Journal of Family Psychology*, 24, 522–531. <https://doi.org/10.1037/a0020833>.
- Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. In R. A. Hinde & J. Stevenson-Hinde (red.), *Relationships within families: mutual influences* (pag. 104–118). Oxford: Clarendon.
- Ghazarian, S. R., & Buehler, C. (2010). Interparental conflict and academic achievement: an examination of mediating and moderating factors. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 23–35. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9360-1>.
- Glatz, T., & Buchanan, C. M. (2015). Over-time associations among parental self-efficacy, promotive parenting practices, and adolescents' externalizing behaviors. *Journal of Family Psychology*, 29, 427–437. <https://doi.org/10.1037/fam0000076>.
- Goldberg, J. S., & Carlson, M. J. (2014). Parents' relationship quality and children's behavior in stable married and cohabiting families. *Journal of Marriage and Family*, 76, 762–777. <https://doi.org/10.1111/jomf.12120>.
- Grych, J. H., & Fincham, F. D. (2011). *Interparental conflict and child development: theory, research and applications*. New York: Cambridge University Press.

- Haan, A. D. de, Prinzie, P., & Deković, M. (2009). Mothers' and fathers' personality and parenting: the mediating role of sense of competence. *Developmental Psychology, 45*, 1695–1707. <https://doi.org/10.1037/a0016121>.
- Haan, A. D. de, Prinzie, P., & Deković, M. (2012). Change and reciprocity in adolescent aggressive and rule-breaking behaviors and parental support and dysfunctional discipline. *Development and Psychopathology, 24*, 301–315. <https://doi.org/10.1017/S0954579411000848>.
- Haan, A. D. de, Soenens, B., Deković, M., & Prinzie, P. (2013). Effects of childhood aggression on parenting during adolescence: the role of parental psychological need satisfaction. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 42*, 393–404. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.769171>.
- Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: a review. *Clinical Psychological Review, 25*, 341–363. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>.
- Junttila, N., Vauras, M., & Laakkonen, E. (2007). The role of parenting self-efficacy in children's social and academic behavior. *European Journal of Psychology of Education, 22*, 41–61. <https://doi.org/10.1007/BF03173688>.
- Kaplan, D. (2000). *Structural equation modeling. Foundations and extensions*. Thousand Oaks: SAGE.
- Kerr, M., & Stattin, H. (2003). Parenting of adolescents: action or reaction. In A. C. Crouter & A. Booth (red.), *Children's influence on family dynamics: the neglected side of family relationships* (pag. 121–151). Mahwah: Erlbaum.
- Kouros, C. D., Papp, L. M., Goeke-Morey, M. C., & Cummings, E. M. (2014). Spillover between marital quality and parent-child relationship quality: parental depressive symptoms as moderators. *Journal of Family Psychology, 28*, 315–325. <https://doi.org/10.1037/a0036804>.
- Kwan, R. W., Kwok, S. Y., & Ling, C. C. (2015). The moderating roles of parenting self-efficacy and coparenting alliance on marital satisfaction among Chinese fathers and mothers. *Journal of Child and Family Studies, 24*, 3506–3515. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0152-4>.
- Kwok, S. Y., Ling, C. C., Leung, C. L., & Li, J. C. (2013). Fathering self-efficacy, marital satisfaction and father involvement in Hong Kong. *Journal of Child and Family Studies, 22*, 1051–1060. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9666-1>.
- Lamb, M. E. (red.). (2004). *The role of the father in child development*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Merrifield, K. A., & Gamble, W. C. (2013). Associations among marital qualities, supportive and undermining coparenting, and parenting self-efficacy: testing spillover and stress-buffering processes. *Journal of Family Issues, 34*, 510–533. <https://doi.org/10.1177/0192513X12445561>.
- Moore, M. J. C., & Buehler, C. (2011). Parents' divorce proneness: the influence of adolescent problem behaviors and parental efficacy. *Journal of Social and Personal Relationships, 28*, 634–652. <https://doi.org/10.1177/0265407510386991>.
- Mouton, B., & Roskam, I. (2015). Confident mothers, easier children: a quasi-experimental manipulation of mothers' self-efficacy. *Journal of Child and Family Studies, 24*, 2485–2495. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-0051-0>.
- Murdock, K. W. (2013). An examination of parental self-efficacy among mothers and fathers. *Psychology of Men & Masculinity, 14*, 314–323. <https://doi.org/10.1037/a0027009>.
- Muthén, L. K., & Muthén, B. O. (2012). *Mplus user's guide* (7e druk.). Los Angeles: Muthén & Muthén.
- Papp, L. M., Cummings, M. E., & Schermerhorn, A. C. (2004). Pathways among marital distress, parental symptomatology, and child adjustment. *Journal of Marriage and Family, 66*, 368–384. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00026.x>.
- Prinzie, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquiere, P., & Colpin, H. (2003). The additive and interactive effects of parenting and children's personality on externalizing behavior. *European Journal of Personality, 17*, 95–117. <https://doi.org/10.1002/per.467>.
- Prinzie, P., Onghena, P., & Hellinckx, W. (2006). A cohort-sequential multivariate latent growth curve analysis of normative CBCL aggressive and delinquent problem behavior: associations with harsh discipline and gender. *International Journal of Behavioral Development, 30*, 444–459. <https://doi.org/10.1177/0165025406071901>.
- Rochlen, A. B., McKelley, R. A., Suizzo, M. A., & Scaringi, V. (2008). Predictors of relationship satisfaction, psychological well-being, and life satisfaction among stay-at-home fathers. *Psychology of Men & Masculinity, 9*, 17–28. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.9.1.17>.
- Sanders, M. R., & Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: implications for parent training. *Child: Care, Health and Development, 31*, 65–73. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2005.00487.x>.
- Slagt, M., Deković, M., Haan, A. D. de, Akker, A. L. van den, & Prinzie, P. (2012). Longitudinal associations between mothers' and fathers' sense of competence and children's externalizing problems:

- the mediating role of parenting. *Developmental Psychology*, 48, 1554–1562. <https://doi.org/10.1037/a0027719>.
- Stroud, C. B., Meyers, K. M., Wilson, S., & Durbin, C. E. (2015). Marital quality spillover and young children's adjustment: evidence for dyadic and triadic parenting as mechanisms. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44, 800–813. <https://doi.org/10.1080/15374416.2014.900720>.
- Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T., Cicchetti, D., & Fittoriaa, M. G. (2014). A typology of interpartner conflict and maternal parenting practices in high-risk families: examining spillover and compensatory models and implications for child adjustment. *Developmental Psychopathology*, 26, 983–998. <https://doi.org/10.1017/S0954579414000509>.
- Suzuki, S. (2010). The effects of marital support, social network support, and parenting stress on parenting: self-efficacy among mothers of young children in Japan. *Journal of Early Childhood Research*, 8, 40–66. <https://doi.org/10.1177/1476718X09345506>.
- Teubert, D., & Pinquart, M. (2010). The association between coparenting and child adjustment: a meta-analysis. *Parenting: Science and Practice*, 10, 286–307. <https://doi.org/10.1080/15295192.2010.492040>.
- Umberson, D., Williams, K., Powers, D. A., Chen, M. D., & Campbell, A. M. (2005). As good as it gets? A life course perspective on marital quality. *Social Forces*, 84, 493–511.
- Verhulst, F. C., Ende, J. van der, & Koot, J. M. (1996). Handleiding voor de CBCL/4-18. Rotterdam: Afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie, Sophia Kinderziekenhuis / Academisch Ziekenhuis Rotterdam / Erasmus Universiteit Rotterdam.

W. M. van Eldik is promovendus aan de afdeling Psychology, Education & Child Studies van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Prof. dr. P. Prinzie is hoogleraar orthopedagogiek aan de afdeling Psychology, Education & Child Studies van de Erasmus Universiteit Rotterdam, en coördinator van de Flemish Study on Parenting, Personality and Development.

Prof. dr. M. Deković is hoogleraar aan de afdeling Orthopedagogiek: Psychosociale problemen van de Universiteit Utrecht.

Dr. A. D. de Haan is universitair docent aan de afdeling Psychology, Education & Child Studies van de Erasmus Universiteit Rotterdam.